

Hüseyin: *Bedâyi'ül-Vekayi*. Metni basıma hazırlayan, redakte eden ve önsözü yazan A. S. Tveritinovalar, fihrist ve indeksi hazırlayan Y. A. Petrosyan. 2 cilt. Moskova 1961, IVL 75 + 116 + 4 S. 40 = Akademi Nauk SSSR Institut Karadov Azii.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi Asya Halkları Enstitüsü, "Doğu Halkları Edebî Âbideleri" adıyla yayımlamağı plânladığı külliyatın büyük serisinin metinler kısmından 14 numara altında "*Bedâyi'ül-Vekayi*"i XVII. yüzyılda yazılmış Osmanlı kronikleri kütüphanesine kazandırmış bulunuyor.

Eser, Enstitünün Osmanlı Tarihi ile meşgul üyelerinden bulunan Bayan Dr. A. S. Tveritinovalar tarafından metni basıma hazırlanan, redaksiyonu yapılan ve değerini belirten derin bir inceleme önsözü ve Y. A. Petrosyan tarafından tertip edilen kronolojik bir fihrist, kişi ve yer adlarına ait indekslerle zenginleştirilerek umumii istifadeye sunulmuştur. Bu eserin, bu şekilde bastırılıp yayımlanması suretiyle Türk-Osmanlı tarihinin ilk devirlerine ait ikinci elle derlenmiş ünik kaynaklarından birini, bu alandaki bilim çalışmalarının gelişmesini aydınlatan temel vasıtalar arasına katmış olan Asya Halkları Enstitüsü, tebrik ve takdire değer bir hizmet yapmıştır.

Bedâyi'ül Vekayi'in, yazarı XVII. yüzyıl ortalarında Reisülküttaplık görevinde bulunmuş ve Koca Nişancı adıyla tanınmış bulunan Bosnalı Hüseyin Efendidir. Müellifin kimliği hakkında, "Müverrih Koca Hüseyin Efendi" başlığı altında bilgi veren kaynakların en eskisi *Sefinet'ür-Rüessad*¹. Ahmet Resmi Efendi (1700-1783) nin "Reside-i Enzar olan Bedâyi'ül Vekayi' nam iki mücellid tarihinden istişar olunduğuna göre" diye söze başlamasına ve eserin metninden bazı fıkralar nakletmiş bulunmasına bakılacak olursa XVIII. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden biri de sayılması gereken yazarın, Hüseyin Efendi'nin söz konusu olan eserini okuduğundan, bu eserden ve kendi zamanında bilinenlerden müellifin hayatı hakkında da bazı bilgiler toplamış ve yazmış bulunduğundan şüphe edilemez.

Ahmet Resmi Efendi'ye göre, IV. Murad'ın Bağdat seferinde maiyetinde bulunmuş olan Hüseyin Efendi, Padişahın işareti üzerine "Ahbarüddevlle" adlı Arapça tarihin de tercümesine başlamış bulunmaktadır. Ahmet Resmi Efendi, Koca Hüseyin Efendi'nin 1639'da sefer dönüşü Diyarbakır'da Mesnevi şarihi Sarı Abdullah Efendi'nin (ölm. 1661) yerine Reisülküttab olduğunu yazmakta ve Naima'ya atfen de² elli dört vekayii hilâlinde (M. 1644) öldüğünü ve bu yüzden eserini tamamlayamamış olduğunu kaydetmekte ve sözü geçen tercüme ile tarihin, Hüseyin Efendi'nin orta seviyede eşhabı dirayetten olduğunu gösterdiğine işaret eylemektedir.

¹ s. 34-35, İstanbul H. 1269.

² C. IV, s. 111. İkinci basım, İstanbul H. 1280.

Süreyya Bey, *Sicill-i Osmani*'ye her nasılsa biyografisini almamışsa da, Reisül-küttaplar listesinde ³ birincisi Hicri 1033 de, ikincisi 1038 de, sonuncusu 1044 de olmak üzere üç defa bu vazifede bulunmuş olduğunu göstermektedir. Bursalı Tahir Bey de ⁴, Hüseyin Efendi (Bosnavi Koca Müverrih) başlığı altında "Babasının Saraybosna'da Gazi Hüsrev Paşa camii kütüphanesi hâfız-ı kütübü bulunduğunu, edib ve tarihçi olduğunu, IV. Murad'la Bağdat seferinde bulduktan sonra "Diyarbakir'de Reisülküttab tâyin edildiğini", bir kaynak göstermeden, yazmaktadır.

Cemaleddin Efendi'nin *Osmanlı Tarih ve Müverrihlerinde* ⁵, Rüsumat Muhasebecisi Seyit Ahmet Rifat Efendi'nin (Ölm. 1875) *Ravza-i Aziziyesindeki* ⁶ vaka'nüvisler ve tarih yazarları listelerinde görülmeyen bu ismi, Türk kaynakları arasında bir de Bağdatlı İsmail Paşa'nın eserinde ⁷ bulmaktayız.

Ahmet Resmi Efendi tarafından bahsedildiği ve Bursalı Tahir Bey'in cilt sayısını da tasrih suretiyle naklettiği gibi, Hüseyin Efendi'nin biri IV. Murad'ın isteğiyle arapçadan tercüme ettiği "*Ahbarü'd-Düvel*", biri de iki ciltten müteşekkil "*Hilkat-i Âdemden zamanına kadar olan vekâyiden bâhis "Bedayi'ül Vekayi"* isminde iki eseri olmak gerekmektedir.

Bu eserlerden Hammer de ⁸ bahsederek Bedayi'ül Vekayi'in Viyana kütüphanesinde bir nüshasının da bulunduğunu söylemekte, Flügel kataloğu da 864 numara kayıtlı bu cildin muhtevası ve vasıfları hakkında bilgi vermektedir. ⁹ Prof. Babinger de, sözü geçen Türk ve yabancı kaynaklarına dayanarak eserinde ¹⁰ Hüseyin Efendi'ye ve kitabına bir bahis ayırmış bulunmaktadır.

Kendisinden hemşehrisi Profesör H. Mehmet Hancıç de eserlerinde ¹¹ bahsetmekte ise de, Ahmet Resmi Efendi ile Bursalı Tahir Bey'den fazla bir bilgi vermemekte, yalnız o tarihte Hüsrev Bey Kütüphanesi müstakil bir müessese olma-

³ C. IV, s. 795, İstanbul H. 1307.

⁴ *Osmanlı Müellifleri* c. III, s. 46.

⁵ İstanbul H. 1314, Kütüphane-i İkdam neşriyatından.

⁶ İstanbul H. 1291, s. 165-183.

⁷ *Hidayetül-ârifin, Esmâül-müellifin ve Asârül-musannifin*, c. I, s. 322. İstanbul 1949.

⁸ *Geschichte des Osmanischen Reiches*-J. v. Hammer c. IV, s. 601.

Hammer Tarihi Tercümesi-Mehmet Ata, İstanbul, 1333, c. VIII s. 266-267.

⁹ *Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*-Prof. Dr. G. Flügel, Wien 1865, c. II. s. 94-96.

¹⁰ *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*-Prof. F. Babinger, Leipzig 1927, s. 186-187.

¹¹ I. الجوهر الأسنى في تراجم علماء وشعراء بو سنة ، القاهرة 1349, s. 66, numara 65.

II. Knjizevni Rad Bosansko - Hercegovačkij Muslimano, Sarajevo 1933, s. 38-39 No. 4.

(Bu bilgiyi sayın Prof. Tayyib Okıç'e borçluyum).

dığı cihetle, babasının her halde medrese veya camide de bir görevi bulunması gerektiği mütalâasını yürütmektedir.

Bu iki eser hakkında *Keşfüzzünun*'da ve zeyillerinde herhangi bir işaret bulunmadığı gibi, gerek İstanbul kütüphanelerindeki tarihe ait eserlerin ilk defa 1850-1854 yıllarında tam bir alfabetik listesini tertip eden Ruscuklu Ali Efendi'nin (1804-1857) kitabında¹², gerek son yıllarda Kütüphaneler Tasnif Komisyonu tarafından uzun araştırma ve çalışmalarla hazırlanan İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları Kataloğunda¹³ ve Topkapı sarayı kütüphanelerindeki Türkçe yazmalar arasında¹⁴ Hüseyin Efendi'nin bu eserlerinin hiç bir izine rastlanmış değildir.

28 Ağustos-4 Eylül 1957 tarihleri arasında Münich'te toplanan XXIV. Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresinin Türkoloji seksiyonunda, Sovyet Tarih bilginlerinden Bayan Dr. Tveritinovaların yapmış olduğu bir tebliğ¹⁵ SSCB Bilimler Akademisi Leningrad şubesi kütüphanesi yazmaları arasında "Bedayi'ül Vekayi" in Osmanlı tarihine taallük eden cildinin bir nüshasının bulunduğunu, müellifi, muhtevası ve kısa bir tenkidıyla birlikte ilim âlemine ilk defa olarak tanıtmış ve Leningrad'da 1951'de dikkati çeken bu eser hakkında, konferanscının 1956'da "Vizantiyski Vremennik" adlı Rusca dergide (c. XI, s. 100-104) yayımladığı kısa bir raporla, eseri daha önce Sovyet tarihçilerine de haber vermiş olduğu bu tebliğden anlaşılmıştır.

Dr. Tveritinovaların bu tebliğine göre Viyana nüshasının ikinci cildi ve devamı olması gereken bu yazma, arşiv kayıtlarına bakılırsa¹⁶ 1862 yılında Petersburg'ta Asya Müzesi tarafından bir hususi koleksiyon sahibinden satın alınmak suretiyle Rusya'ya gitmiştir. Kitabın cilt kapağı içinde yazılı ve daha önceki sahiplerini gösteren kayıtlara ve tarihlere göre de eserin 1800 yılına kadar Türkiye'de bulunmuş olması gerektiğine hükümlenabilir. I. İbrahim devrinde kaleme alındığı, başındaki medhiyeden anlaşılan bu kitapta müellif, eserin yazılmasına sebep olan ahvali

¹² Türk Tarih Kurumu kütüphanesi yazmaları No. 1002, *El-Asür-ül Aliyye fi Hazain-ül kütüb-ül Osmaniiyye (Min Esmâ-i kütüb-üs Siyer-iş Şerife vet-Tevarih vema yeteallaku bihüma)*.

¹³ İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları katalogları: *Türkçe Tarih Yazmaları 1. fasikül; Umumi Tarihler*, İstanbul 1943, 2. *Fasikül; Türk Tarihine ait eserler*, İstanbul 1944.

¹⁴ *Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesi Türkçe yazmalar kataloğu* - Fehmi Edhem Karatay, 1-2 cilt, İstanbul 1961.

¹⁵ *Akten des Vierundzwanzigsten Internationalen Orientalisten-Kongresses, Münche* [Section VIII. Turkologie: Tveritinovalar, A. S. (Moskou) The Turkish manuscript of Qoğa Husein's Chronicle Beda'iül Veqa'i (Volume I) from the Collection of the Institute of Oriental Studies (Leningrad Branch), USSR Academy of Sciences] 1959 Wiesbaden. s. 398-402.

¹⁶ SSCB Bilimler Akademisi arşivi, 1 inci fond, 1a numaralı defter, No. 106, yıl 1862/204.

anlatmakta, başlıca kaynaklarını göstermekte, kaynakların rivayetleri arasında zaman zaman karşılaştırma ve münakaşalar yapmakta, bahis konusu ettiği olay ve kişileri tenkit etmekte, devletin teşkilât ve icraatı hakkında orijinal belgelere dayanan bilgiler vermektedir. Ya müellifinin ölümü dolayısıyla tamamlanması veya tamam nüshadan istinsahı bitmediği için kronoloji bakımından 1520 olaylarına kadar gelen bu eser, Dr. Tveritnova'ya göre, XVII. yüzyılda yazılmış olan Osmanlı devleti tarihlerinin en tamamı sayılabilir. Bu sebeple bu el yazmasının bastırılması, Ortaçağ Osmanlı devleti ile bu devlete tâbi olan memleketlerle halklarının tarihlerini araştıran Ortaçağ tarihçileri için, büyük önemi olan bilgilerin artmasına hizmet edecektir. Aynı zamanda müellif esas itibarıyla kendi yaşadığı zamana ait olmayan vekayii hikâye etmekte olduğundan, eseri, bir dereceye kadar tarihi tetkikler kategorisine de dahil saymak gerekir. Bu bakımdan Koca Hüseyin'in el yazması, XVII. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı devletinde tarih bilginlerinin seviyesini gösteren bir belge olarak da üzerine alâka çekmektedir. Bundan başka Koca Hüseyin, eserinde Müverrih Hoca Sadettin Efendi'nin "*Tacüttevarih*" ini oldukça yakından takip ettiği yerlerde, Sadettin'in çok sık ve bol bol kullandığı Arap ve Fars terkipleriyle süslü nesrini, Türkçe sözler ve Türk dili kurallarıyla değiştirerek sadeleştirmekte ve Türkçeleştirmekte de büyük başarı göstermiştir. Bu itibarla dil bakımından da bu eserin ayrı bir önemi vardır.

Kısaca özetlediğimiz Münich tebliğini, Dr. Tveritnova, Koca Hüseyin'in bu eserinin elde mevcut aslına uygun olarak yayımlanmasını, kongrenin ihtisas seksiyonunda bulunan Türk ve yabancı tarih bilginlerinin tasvibine sunduğunu söyleyerek, hakkında araştırma yapıp başka bir nüshası bulunduğu takdirde Edition critique hazırlanmak üzere iş birliği yapılması dileğiyle bitirmişti. Dinleyenlerin önemle ilgisini çeken bu nüsha metninin biran önce bastırılması da, oybirliği ile temenni olunmuştu. Münich'ten memlekete dönünce bizzat yaptığım araştırmalar bu eserin bazı nüshalarının memleketimizde de bulunabileceği ümidini, maalesef boşa çıkardı.

1960 'da Moskova'da toplanan XXV. Şarkiyatçılar kongresi münasebetiyle SSSB i Doğu İncelemeleri Enstitüsünün 1959-1961 döneminde basıma hazırladığı yeni eserler hakkında yayımladığı bir broşürden, 1961 'de "*Badeyi'ül Vekayi*"in 518 varaktan müteşekkil metninin 14 cü numarayı teşkil etmek üzere Dr. A. S. Tveritnova tarafından yazılan bir giriş ve Y. A. Petrosyan tarafından hazırlanan bir izahlı fihrist ve indekslerle birlikte basılmakta olduğu memnunlukla öğrenilmişti¹⁷. İşte bu yazımızda tanıtmağa çalıştığımız eser, 1962 mayısında Moskova'yı ziyaretimiz sırasında birer nüshası heyetimiz üyelerine de hediye edilmiş bulunan bu kitaptır.¹⁸

Eser, 205 X 265 mm boyunda bezli mukavva kapaklı iki büyük cilt halinde yayımlanmıştır. Birinci cilt, giriş (sf. 1-23) ile açıklamalı fihristi (sf. 24-75) ve met-

¹⁷ *Monuments of Oriental Literature*, Publishing House for Oriental Literature, Moscow 1960, s. 13-14. Aynı broşürden (s. 6) Zeyneddin Vasıfî'nin XVI. yüzyıl Orta Asya Tarih ve Edebiyatını anlatan Farsça yazılmış aynı isimde bir eserinin daha Enstitüce basıma hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bu kitap ta geçen sene yayımlanmış bulunmaktadır.

¹⁸ Türk Tarih Kurumu Kitaplığı: B 4463/1 ve 2.

nin tıpkı basımından ilk 400 sahifeyi teşkil etmekte, ikinci ciltte de metnin geri kalan (sf. 401-1052) kısmı ile (7 numaralı ek fotoğrafa bakınız). şahıs adları (sf. 1055-1091), yer ve topluluk adları (sf. 1092-1116) indeksleri yer almaktadır. İkinci cilde ayrıca ilâve olunan dört sahifelik bir cetvelle de tıpkı-basımda silik çıkmış olan kelimelerin okunmaları sağlanmıştır.

Dr. Tveritina, "Giriş" başlığı altında eseri tanıtmak maksadiyle yazdığı önsözünde, Osmanlı tarihçiliğinde Vekayiname tarzındaki eserlerin büyük ölçüde yer aldığını söyleyerek, bunlardan bilhassa zamanının olaylarını nakledenlerin önemini belirttiikten sonra, 16 ve 17 inci yüzyıllarda yazılmış bu neviden bir kısım eserlerin de, yazarların kullandıkları kaynakların çokluğu nisbetinde üzerlerinde durulmağa değer bir özellik taşıdıklarını, bilhassa bunlarda zamanımıza kadar gelemeyen kaynaklardan elde edinilmiş bilgilere de rastlandığını işaret etmektedir.

Yazara göre, 17 nci yüzyıl Türk tarihçileri arasında Osmanlı devletinin kuruluşundan başlayarak zamanlarına kadar olan devrin tarihini yazmış bulunan sayılı kimseleri teşkil eden Solakzâde Hemdemi (Ölm. 1658), Kara Çelebi zâde Abdülaziz (Ölm. 1658) ve Münecimbaşı Ahmet (Ölm. 1702) den başka, yalnız Hammer tarafından kaynakları arasında kendisinden bahsedilmiş bulunan, Bosnalı Koca Hüseyin Efendi'nin yazmış olduğu "Bedayi'ül Vekayi"i de, bu kategoriden sayılması gereken bir eserdir. Müellifin aynı zamanda IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında Padişahın emriyle Ahmet Yusuf Sinaneddin Karamanî (Ölm. 1610) nin 1599 da yazdığı "Ahbar-üd Düvel" adlı İslâm tarihini de arapça aslından Türkçeye çevirmiş bulunduğu, ölümünden önce de iki ciltlik bir umumî tarih yazmakla meşgul olduğu bilinmektedir.

Dr. Tveritina, bu önsözde Viyana'da bulunan Bedayi'ül Vekayi'in, kendince, sözü geçen eserin birinci cildi olduğunu, son zamanlara kadar nerede olduğu bilinmeyen hattâ Hüseyin Efendinin yaşının ilerlemesi dolayısıyla yazamamış bile olduğu tahmin edilen ikinci cildinin Leningrad'da 1950'de ortaya çıkışı ve Rusya'ya gidiş şekli ile menşe'i hakkındaki tahminlerini de kaydetmektedir.

Bir mükaddime, üç bab ve dört faslı ile bir fihrist ve bir tenbihi ihtiva eden ve Viyana'da bulunan "Bedayi'ül Vekayi'in birinci cildi, tarafımızdan sözü geçen eserin Türk Tarih Kurumu Kitaplığı arşivinde bulunan mikro-filmi üzerinde yapılan incelemeden anlaşıldığına göre, "Hayatın, levh-ü kalemin, göklerin ve yerin, meleklerin ve cinlerin, Âdem ve Havva'nın yaradılış hikâyelerinden sonra Hazreti Muhammed'in ecdadı hakkında bilgi vermekte, doğumundan hicretine, hicretten ölümüne kadar geçen olayları anlatmaktadır. Birinci faslı Hülefa-i Raşidîn ve Oniki İmamla, Emevî, Abbasî ve Fatimî Halifelerini, ikinci faslı Abbasî Halifeleri zamanında Horasan ve Maverâünnehir'de, Fars, Azerbaycan ve sair bilâdda istiklâl üzere saltanat edenlerin icmalen menakiblerini, üçüncü faslı, Abbasî halifelerinden sonra Mısır, Şam ve sair diyar-ı İslâmda olan padişahların menakibini, dördüncü faslı ise, Cengiz oğullarıyla Kızılbaşlar dediği İranlılar hakkındaki malûmatı kronolojik bir sıra dahilinde teşkil etmekte ve kitabın son kısımlarında da eshab-ı tabakata, hükümdar silsilenameleri, şehir tasvirleri, Aristo ve Eflatun gibi filozoflar hakkında bilgilerle Samanoğulları, Gazneliler, Afrika müslüman devletlerine ait bahisler yer almaktadır. 609 varaktan ibaret bulunan bu eser "İnşallahü

Tealâ Afrika dahi Memalik-i Mahrusa-i Osmaniye'ye müdahhaldir, Cezayir-i garp dahi” diyerek sona ermektedir (1, 2 ve 3 numaralı ek fotoğraflara bakınız).

Tıpkı basımı yazımıza konu olan *Bedayi'ül Vekayi* nüshası gibi, Sultan İbrahim'in saltanat zamanında yazıldığı bilinen Viyana nüshasında Padişaha duadan sonra müellifin “sebeb-i tahrir-i kitab oldur ki” (V. 2 a) diye başlayan (1 numaralı fotoğraf).

“Bu hakir-i pür taksir, Hüseyin ül fakîr mukaddema Divan-ı âlişanda Reis-i küttab-ı Utarid-i-nazîr ve enîs-i vüzerâ-i Müşteri tedbir olup badehu pîr olmakla küşe-i uzlette caygir olmuşidim. Bir ruz-ı piruzda hâtıra bu hatıra hutur eyledi ki, bu güzergâh-ı fenadan ubur ettikte, bazı âsârımız sudur eyliye ki, ila merr-iş-şühur ved-dühur namımız mezkûr olmağa bais ola. Ol ecilden manzurumuz olan kütüb-i tevarih ve siyerden pür iber olan bazı bedayi-i vekayi ve nevadîr-i bedayi' ve menakib-i acayib ve garayibi silk-i tahrîre çeküp bir mecmua tastir oluna, tâ ki kıssalarından hisseler alınıp ve eshab-ı düvel amellerin â'mal-i mütekaddimine tatbik eyliyeler. Zira her madde ki mukaddema vâki olmuştur. Mürurî zamanla geru vâki olağandır. İnsanın ömrü ise kalîl olup her nedenlu müsîn olsalar yine tecrübe ile her maddeyi malûm edinemezler. Pes dîn-ü devlet hizmetinde olan eshab-ı manâsîba münasıptir ki nûsuh-i tevarîhe müracaat edip eyyam-ı devlet ve hengâm-ı hizmetlerinde hâdis olan havadis-i güzeste sâllerde emsali olan ahvale misal edip, herhalde âmal-i melîhayı mürtekip ve ef'âlî kabîhayı müctenib olalar.”

Sözleri gözden geçirilecek ve fihristi (v. 2 b) ile onu takip eden tenbih başlıklı satırlar okunacak olursa (6 numaralı fotoğraf) aynı adı taşımak ve aynı kimse tarafından yazılmış bulunmakla beraber Viyana nüshasıyla Leningrad nüshasının ayrı ayrı zamanlarda yazılmış oldukları ve birinci cilt yazılırken ikincinin düşünülmediği ve müşterek bir plâna bağlı bulunmadıkları açıkça görülür. Viyana nüshasının konusunu İslâm tarihi teşkil ettiğine göre, yazılışında Hüseyin Efendi'nin, *Ahbar-üd Düvel*'den faydalanmış olduğunu gösteren herhangi bir işarete de rastlanamamaktadır. Sadece “Ahmet Gaffarî'nin (Ölm. 1552) Nigâristanı¹⁹ tertibi ihtiyar olunup ve anun hikâyeleri dahi tercüme olunmuştur.” (V 3 a) şeklindeki kayıttan, müellifin daha çok adı geçen bu eserden mülhem bulunduğu ve istifade ettiği anlaşılmaktadır (2 numaralı ek fotoğrafa bakınız). Bu itibarla Viyana nüshasını, IV. Murad'ın Türkçeye çevrilmesini emrettiği kitabın, Hüseyin, Efendi tarafından yapılmış bir tercümesi ele geçinceye kadar, sonradan başka isim altında ve başka bir plân dahilinde yine o zatın kalemîyle vücuda getirilmiş İslâm devletleri tarihine ait bir eser olarak kabul etmek gerçeğe daha uygun düşer sanırım²⁰.

¹⁹ *Nigâristan*'ın Altıparmak Mehmet Efendi (Ölm. 1613) tarafından yapılmış Türkçe iki tercümesi Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde (Revan, 1466 ve 1467) mevcuttur.

²⁰ Üzerinde eski sahibi tarafından satın alındığı yazılı bulunan 26 Kasım 1763 tarihinden sonra Viyana kütüphanesinin malı olmuş olduğu şüphesiz bulunan nüshanın, sözü geçen ilk ve son sahifelerinin tıpkı basımları bu yazımıza eklenmiştir.

Ahmet Resmi Efendi'nin *Sefinet-ür Rüesa*'da *Ahbar-üd Düvel* hakkında verdiği olduğu haber de, sadece tercümeyle başlanmış olduğunu işaretten ibaret sayılmak gerekir. Ahmet Resmi Efendi gerçi *Bedayi'ül Vekayi*'in iki cilt olduğundan bahsetmekte ise de, eserin mukaddemesinden naklettiği satırlar, yalnız bu defa yayımlanan Leningrad nüshasında aynen görüldüğünden (4 numaralı ek fotoğrafa bakınız), onun sadece bu cildi okumuş olduğunu ve o tarihlerde bu cildin bazı nüshalarının henüz İstanbul'da da bulunduğunu göstermesinden daha fazla bir değer taşımamaktadır.

1862 yılında A. Dorn tarafından Asya müzesine hediye edildiği bilinen bu nüshanın, Leningrad'a intikal yeri ve şekli hakkında yapılan tahminin de, o kadar önemli olmamakla beraber, bir noktasını tartışmak gerekmektedir. Nüshanın üzerinde adları ve hüviyetleri tasrih edilmek suretiyle kayıtlı bulunan eski sahiplerinin Edirne'yle ilgili bulduklarına bakarak, kitabın oradan alınmış olduğu sanılmış ise de, son sahibi olduğu anlaşılan Valde Kethüdası Zâde Mehmet Sadık Efendi²¹ H. 1210 dan, İstanbul'da ölümü tarihi H 1232 (18 Ekim 1817)'ye kadar, devlet merkezinde yüksek kazaî görevlerde bulunmuş ve Reisülülema pâyesini almış bir zat olduğuna göre, bir müddet hususî kütüphanesinde yer almış bulunan bu kitabın, ancak onun terekesinden alınabileceği ve bu tarihten sonra İstanbul'dan dışarı götürülebileceği ihtimali akla daha yatkın görünmektedir. Bununla beraber sözü geçen eserden Bağdat'lı İsmail Paşa'nın da kitabında bahsetmiş olması, bazı nüshaların XIX. yüzyıl sonralarına kadar İstanbul'da var olduğunun da başka bir delili sayılmak gerekir.⁷

Dr. Tveritinoza güzel bir nesih ile yazılmış bulunan eserin, bizzat müellif tarafından kaleme alınmış veya kontrolundan geçmiş bir nüsha olduğu kanaatindedir. Her iki yazmada da yazarın adı ve yazılış tarihi bulunmadığı cihetle bunu teyit veya red edecek bir delil elimizde olmamakla beraber, sözü geçen Viyana nüshasının da hemen hemen aynı kaleminden çıkmış olduğuna hükmettiren yazı benzerliği bu bakımdan dikkati çekmektedir ve genel olarak yazı pek güzel olmamakla beraber temiz ve okunaklı bir niteliktedir (*Ekli fotoğrafları karşılaştırınız*).

Eserin başında, metinden başka bir yazı ile yazılmış 16 sahifelik tafsilâtlı bir fihrist vardır ki, giriş yazısını takip etmek üzere açıklayıcı notlar konulmuş ve tarihler milâdiye çevrilmek ve 1) Başlangıçlar, 2) 1324-1359, 3) 1359-1389, 4) 1389-1402, 5) 1402-1413, 6) 1413-1421, 7) 1421-1451, 8) 1451-1481, 9) 1481-1512, 10) 1512-1520 olaylarına ait kısımlar on bölüme ayrılmak üzere bir tasnife tâbi tutulmak suretiyle Y. A. Petrosyan tarafından Rusca'ya tercüme edilerek kitaba konulmuştur.

Müellif, mutad şekilde hamdü sena ve zamanın Hükümdarı Sultan İbrahim'le şehzadesine dua ile başladığı bu kitabının, yazılış sebebini de şu satırlarla açıklamaktadır: (4 ve 5 numaralı ek fotoğraflara bakınız).

“Bais-i tahrir-i kitab oldur ki,

Bu abd-i hakir-i pür taksîr yani Hüseyin-ül fakîr altmış seneden beru Divan-ı Adalet Unvan-ı Âl-i Osman'da hidmette bulunup, sinnen seb'in ve semanin ma-

²¹ S. O. VI, 193.

beyninde, riyaset-i küttab-ı Utarid cenab hizmetinden münfasil olduğumuz eyyam-ı taattulâta, taziy-i evkat etmeyip sahife-i ruz-i gârda âsarımız kalsun deyu, Bedayi'ül Vekayi ismi ile müsemma ilm-i tevarihte bir mecmua telif edip, Hazreti Resul-i Ekrem sallallahü aleyhi vesellem hazretlerinin ve ecdadının ve Hülefa-i Raşidinin ve Eimme-i İsna Aşer ve Hülefa-i Emeviyye ve Abbâsiyenin ve sair zaman-ı İslâmda olan padişahların asırlarında vaki olan nevadir ve bedayii ceste ceste tebyin ve her devletin tulü ve grubunun tarihini ve her padişahın müddet-i saltanatların tâyin etmiştik. Lâkin beyaza çıkarmayıp müsvedde idi. Hicret-i nebeviye-i aliye-i efdal'üt tahiyenin bin elli dört zilhicce guresinde tedvin etmeğe niyet ettüğümüzde bir gece âlem-i misâlde gördüm ki, karşımda iki azîm bab meftuh olup bir derya-i bâpa-yân zâhir oldu. Yine âlem-i menamda bu veçhile ilhâm oldu ki, ol iki bab-ı küşâdenin birisi beyan olunan müsevvedat olup birisi dahi selâtin-i cihad âyin-i Âl-i Osman enarullahü tealâ burhanüssalifin ve azze nasrûlbakiyyin el-mütehallifin zaman-ı nusret karînlerinde vaki olan fütuhât-ı azîme ve esna-i saltanatlarında vukubulan nevadir ve bedayi tahriri ola ve lihâza Tevârih-i Âl-i Osmanı dahi kaide-i mezbure üzere tahrir ve telife şuru olundu ve İran ve Irak-ı Arab ve Mısır ve Şam ve Diyarbekir ve Karaman ve sair mülûk-i müteferrikadan her padişahın asrında olan selâtini dahi icmalen zikreyledik. Zira mülûk-i mezburenin saltanatları tedricle Padişahan-ı Âl-i Osmana nasip olacaktır. Bu babta *Heşt Bihişt* musannifi Mevlâna İdris-i Bitlisi'ye iktida eyledik ve müverrihin-i salife yazdıkları kitaplarda zaman itibar edip el akdem fel akdem derler imiş. Lâkin selâtin-i Âl-i Osman guzzat-ı fisebilullah olmağla Tabiîn ve Hülefa-i Abbasiye'den sonra yazılıp sair Mülûk ve Selâtime takdim ve tafdil olundu ve tafsil-i tafazzulları dahi beyan olundu."

Bu satırlar, Viyana nüshasının daha önce yazılıp hazırlanmış olduğunu ve 29 Ocak 1645 'de tebyize başlanacağı bir sırada ²², müellifin rüyasında aldığı bir ilhamın ikinci bir cildde de Osmanlı tarihini yazmak arzusunu kendisine duyurduğunu ve böylece yeniden işe girişmiş ve evvelki ile isminden başka bağıntısı olmayan ve bilhassa Türk tarihinin bütünlüğü yönünden Selçuklular devrini atlamak ve daha başka boşluklar da bırakmak suretiyle aynı isim altında yeni bir kitap daha vücuda getirmiş olduğu düşüncesini desteklemektedir. Bilhassa "Tenbih" başlığı altında (V. 3 a) ileride memleketin kaderiyle ilgili hizmetlerde bulunacakların geçmiş olaylardan alacakları derslerin önemine şu satırlarla işaret ettiği de görülmekte ve bu ikinci kitabın daha özel bir amaç güdülerken yazıldığı anlaşılmaktadır. (5 ve 6 numaralı ek fotoğraflara bakınız).

"Eshab-ı ukul ve iz'ana puşîde ve nihan değıldir ki, egerçi şahan-ı bahtiyar ve husrevan-ı hoşmened-i devletyarın tab-ı âkilâne ve mizac-ı âdilaneleri mümkündür ki, zamanlarında olan müşkilât-ı vakiat ve mühimmatı serengüşt-i tedabir-i saibeleri ile halledip âharın arâ ve efkârına muhtaç olmayalar. Lâkin Sultan-ı azîmüşşan olanlar riayet-i esbab-ı azm ü hazm ve vikayet-i esas-i (اساس) bezm ve esas-i (اثاث) rezmd e ve âyin-i mülkdarî ve ferman-revayî ve kavanin-i riayet-perverî ve

²² Buna bakılınca Naima'nın Koca Nişancı Hüseyin Efendi'nin ölüm yılı olarak gösterdiği 1644 tarihinin yanlış olduğu görülmekte, en az eserini 1520 olaylarına kadar beyaza çekebilecek bir süre daha, bu tarihten sonra da yaşamış olduğu anlaşılmaktadır.

kişver-küşayî de rüsum-ı âsar-ı eslâfî kendulere üstad ittihaz edegelmişlerdir ve müverrihin-i sâlife vekayi-i sabıkayı silk-i tahrirî çektiklerine bais oldur ki, bazı havadis yirmi otuz belki bir kaç yüz yılda bir iki kere hâdis olur. Ruz-i gârda ise onların emsali vekayi vaki olmaktan hali olmaz. İnsanın ömrü kalil olup yüz yaşında dahi olursa eyyam-ı hayavatında her hususu tecrübe edemezler. Ol ecilden anın gibi zuhur eden nevadir-i umuru mütekaddiminin reyleriyle tatbik etmek gerekir ki, ta ki badet tahkik arâ-i sâibelerine iktida ve su-i tedbirlerinden iba eyleyip her hususta isabet eyliyeler.”

Naşir önsözünde böylece eserin yazılış maksadiyle özelliklerini belirttikten sonra, Bedayi-ül Vekayi'in kaynakları hakkında da şu açıklamayı yapmaktadır :

Türkçe olarak Aşık Paşa zâde, Neşrî, Koca Nişancı Celâl zâde Mustafa, Kemal Paşazâde ve Sadettin'den, Arapça ve Farsca yazılanlardan da İdris-i Bitlisi (Ölm. 1520), Şerafettin Ali (Ölm. 1454), İbni Arabşah (1388 - 1437), Suriyeli Hasan Burinî (1556 - 1615)'nin eserlerinden faydalanılmıştır. Aynı zamanda Hüseyin, Sadettin'in olsun, diğer yazarların olsun eserlerinde verdikleri bilgileri onların gösterdikleri kaynaklardaki bilgilerle de karşılaştırarak doğruluklarını kontrol etmiştir. Örneğini İstanbul'un fethini takip eden olayları naklederken Sadettin'in yazdığı bütün kaynakları Hüseyin'in de aynen verdiği ve bu kaynaklardan hangisine önem verilmek gerektiğini de belirttiği görülmektedir (V. 204 b). Kaynaklarının yer yer tenkidini de yapmaktadır. Süleyman Çelebi'nin öldürülmesi hakkında Neşrî'nin rivayeti buna güzel bir örnektir (V. 141b.).

Eserin özelliklerinden biri de, yukarıda da bir vesile ile işaret olunduğu gibi, Hüseyin'in üslûbundaki sadeliktir. Bahislerin öteki Türk tarihçilerine nazaran açık bir Türkçe ile yazılmış olması, devlet erkânına dair bilgiler de uzun tasvirlerle ve medihlere kaçılmadan nakledilmiş bulunması ve meseleleri daha açıklayıcı şekilde izah etmesi, bu görüşü destekleyen şu bir kaç örnekle önsözde belirtilmiştir.

Sadettin, Tac-üt Tevarih, C. I, s. 40-41 :

“Ve teksir-i asker emrinde ol vezir-i hüceste eser, şah-ı feridun fer mahzarında Bilecik kadısı olan Mevlâna Halil ile meşveret buyurup efkâr-ı isabet medarları bu vech üzere karar buldu ki evlâd-ı etrakten civanan-ı çalâk intihap olunup zamimesipah-ı zafer penah kılına. Bu mühimm-i celil Mevlâna Halil reyine tahvil olunup mevlânay-ı mezbur dahi ol hidmette istikamet üzere kıyam ve kemal-i sây ve ihtimam edip dilâver civanlar ve ruz-ı musafta şir-i jiyanlar cemedip her birine günde bir akçe-i osmani ki rubu dirhem-i şer'idir vazife tâyin olunduki eyyam-ı sefer encam bulup muavedet buyuruldukta günlükleri kat'olunup her biri vatanında ziraata meşgul olup rüsum-ı divaniyeden halâs ola. Bunlara onbaşı ve yüzbaşı ve binbaşı tâyin olunup yaya namı ile iştihar buldular. Lâkin bu taife-i piyade vardıkça ziyade olup sefer ve hazerde fesada irtikâblarından olundu ki minbaid evlâd-ı küffardan hidmete yarar merdan-ı kârzar ihtiyar olunup . . . .”

Aynı konuyu Hüseyin Efendi ise şöyle anlatmaktadır. (V. 44b-45a) :

“Çünkü ehl-i islâm ile âbede-i esnam mabeyinlerinde adavet-i dinî ve dünyevî vaki oldu. Cihet-i tevsi-i bilâd ve maslahat-ı gaza ve cihad için izdiyad-ı ecnad elbette lâzım gelmiştir. Türklerin nevreside oğullarından günde birer akçe ulûfe ile bir midkar piyade asker tahrir edip namını yaya koyalım ve her yüz adama bir süvari

salâr edip ve her bin adama bir bey nasbeyleyim. Seferle vardıklarınca ulufeleri verilsin. Sefer olmadığı zamanda ulufeleri hazineye kalıp ancak muayyen olan yerlerin ekip biçip uşur ve resimden ve tekâliften muaf ve müsellemler olsunlar, dedi. Orhan Han birader-i sa'd ahterinin bu reyin dahi istihsan edip piyadesine yaya ve yüzbaşı olan süvara müsellim ve binbaşına yaya beyi deyu nam koyup ve bu taifeyi kazasker olan Mevlâna Kara Halil tahrir eyleyip bu minval üzere asker-i Orhaniye mülhak oldular. Giderek cemaati mezbure seferlerde şenaat üzere olmağın yeniçeri zuhurundan sonra ulûfe verilmeyip heman vechi meşruh üzere ziraat ile geçinip uşur ve resimden muaf idiler, geru seferlerde hizmet ederlerdi. Merhum Sultan Murad bin Selim Han tâbe serahüma zamanında askere ihtiyaç olmamağla yaya ve müsellim taifesi mensuh olup ellerinde olan arazi mirîden fûruht olunup sonradan kenduleri dahi reaya kayd olundular ve çiftlikleri timar olup halâ mensuhat dedikleri zeamet ve timarlar onların asâridir.”

Tac-üt Tevarih'ten (C. 2, s. 162-163) :

Huruc-ı Şah Kulu ve Fitenhay-ı bi hadd-ı o

“Bundan esbak rakamzede-i kilki bedayi nigâr olmuşdı ki, Sultan Korkud hazretleri Mısır'a varup geru rücu ettikte, eyaletgâhı olan Teke vilâyeti geru makarr-ı hükümet kılınıp aff-ı padişahiye mazhar olmuştu. Egerçi ol vilâyet ehli saye-i adaletinde bir nice gün âsude hal oldular amma, ol diyar etrakinin vücud-ı napâki levs-ı tabii ile mülevves olup fıtratlarında redaet ve hilkatlerinde denaet araz-i zatî mesabesinde idi. Ol nakısların derun-ı nifak-makrunlarında envaı mefasid müdeggam ve her biri âdem şeklinde hayvan-ı lâyüfhem idi. Şehzadenin hâtır-ı naziki ol bed-likalardan teneffür etmeğın kadîmden eyaletgâhı olan Saruhan vilâyetini arzu edüp, kaptu halkından bir kaç dilâveri hazanesini muhafaza ve nakl için alıkoyp bir gece alelgafele Saruhan canibine teveccüh etti. Ol nevahi eşirrası hususâ Kızılıkaya nam mahallin eşkiyası şehzadenin hilâf-ı mutad üzere hareket ve şıtabın göricek kamer-âsâ şebgirdlik ittüğünden hurşid-i felek saltanatın zevaline istidlâl edüp aheng-i huruc ve zirve-i fesada uruc ettiler ve sene sitte aşere ve tis'a mie muharreminin aşurasında âyin-i revafız üzere akd-i cemiyet edip Şah Kulu demek ile mülâkkab bir murdarı serdar ettiler.

Bedayi-ül Vekayiden (V. 386a) :

Derbeyan-ı Huruc-ı Şah Kulu

Şahzade Sultan Ahmed'in Tatar Hanı Mengiligiray Han'a irsal ettiği namesine amel olunmayıp, Şahzade-i âlicah Selim Şah'ın Akkirman'a geçdüğü mesmuu olduktta, masru olup yanında olan adamlarını cem edip Amasya'dan huruc edüp Karaman diyarına azimet eyledi. Şehzade Korkud dahi Mısır'dan geldikte Teke vilâyetinde ideyorken atası dergâhının âyanı Ahmet Hanı taht-ı cihânbanıye iclâsta ittifakların bilüp nisab-ı saltanattan nasibî hırman olduğun iz'an edinüp, kaptu halkı ile Teke'den kalkup bilâ izn-i peder Manisa şehrine güzer eyledi. Meğer ki Teke vilâyetinde Şeytan Kulu namına bir bedbaht müfsid var imiş. Bir mağarada sakin olup bir kühsarda mutavattın olup ve mübalâğa eşrarı kenduye yâr ve havadar edinüp ol hâriciler ile huruca fırsat gözedür imiş. Zikrolunan şahzadelerin harekât ve inkilâbın ve sultan Bayezid Han'ın kemal-i mertebede ıztırabın işittikte görür ki memleket

hâli. Hâris yok, meydan-ı saltanatta kimesne görünmez, fâris yok. Tab'ı murdarında şehriyarlık sevdası galip görünür. Tevakkuf etmeyüp heman yanında ve etrafında olan eşirra ve etraki ve levendat-ı çalâki cem edüp ve kendüsini kızılbaş şahına mensup gösterüp namına Şah Kulu koyup huruç eyledi.”

Bedayi-ül Vekayi'e bir çok yönden üstünlükler sağlayan bu özelliklere ilâve olarak, Divan-ı Hümayunda mevcut bazı eski tarih belgelerini de aynen ve kaynak göstermek suretiyle teyid ve tevsik etmiş olmasıdır ki, bunun en önemli örneği hiç şüphesiz Fatih Kanunnâmesi'dir (Metin V. 277b-283b). Hicrî 1022 (M. 1613) senesinde Reisülküttab bulunduğu sırada Divan kanunnamesinden ihrac ettiğini belirttiği bu metin, sözü geçen ve ancak sonradan Viyana'daki kaynağı belli olmayan ve daha sonra istinsah edilmiş bulunan şekliyle zamanımıza intikal eden kanunnamenin²³ üzerindeki her türlü şüpheyi bertaraf edebilecek bir kesinlik ve aydınlık göstermesi bakımından da Bedayi-ül Vekayi'in değerini arttırmaktadır (*8 numaralı ek fotoğrafa bakınız*).

Yıldırım zamanında rüşvet alan kadıların suistimallerini önlemek için mahkemelerde davalardan alınacak harçlar hakkında kaydetmiş olduğu tarife (V. 95a ve b)-nin de Maliye ve Adliye tarihimiz açısından önemli bir belge sayılacağı şüphesizdir.

Bedayi-ül Vekayi'i büyük bir dikkatle incelemiş ve onu zaman ve konu bakımından çağdaşı olan metinlerle karşılaştırmış bulunan Bn. Tveritinoва önsözünü²⁴, eser hakkındaki hükmünü özetleyen şu satırlarla bitirmektedir :

“Onyedinci yüzyılda kaleme alınan Osmanlı vekayinamelerinden Hüseyin'in eseri, bu hususta en geniş ve tam bilgi verenini sayılabilir. Aynı zamanda bu eser onyedinci yüzyıl ortalarında Osmanlı devletindeki tarih ilmî seviyesini göstermesi bakımından da ilgi çekici bir vesikadır. Bu eserin yayımlanması Ortaçağ Osmanlı İmparatorluğu ve ona dahil milletlerin tarihini araştıran Orta Çağ tarihçileri için büyük bir ilgi uyandıran bu sahadaki olaylara dair gerçek malûmatı genişletmeğe yarayacaktır.”

Osmanlı tarihi kronikleri külliyatına böyle değerli ve önemli bir eseri, en son bilim metodlarına göre değerlendirmek suretiyle, kazandıran Bn. Tveritinoва'yı her bakımdan tebrik ve takdire değer mesaisiyle, Osmanlı - Türk tarihine, benzer yayınlariyle hizmetleri geçmiş olan Gieze, Witteck, Taeschner, Babinger gibi değerli ilim adamları zincirinin yeni bir halkası olarak Türk tarihçilerine tanıtmaya bir vazife saydım. Osmanlı Vekayi'nâmeleri arasındaki yerini bu suretle alarak genel faydalanmaya konulmuş bulunan *Bedayi-ül Vekayi*'i de ilgilenenlere az çok tanıtmaya hizmeti olur ümmidiyle eser hakkındaki bu kısa eleştirmeyi yazmış bulunuyorum.

FAİK REŞİT UNAT

²³ *Kanunname-i Âl-i Osman*, (Tarih-i Osmanî Encümeni Mecsuası ilâvesi) İstanbul 1330.

²⁴ Bu önsözü Rusca aslından özetliyerek muhtevâsından faydalanmamı sağlayan D. T. C. F. asistanlarından sayın İsmail Kaynak'a teşekkür ederim.

باسمه سبحانه و تعالی

حد و حجاب بی غایه و تباری قیاس ما لایحیه در کما حجاب کبریا به
 لاین و سزا داد که فرقه بی آدمی سایر مخلوقات ندن مکرم خانی ایدوس
 حجاب کابانات و غراب کنکات مسولماری اولن ایچون حلیه: علم الهیاتی
 و ذمیر عقل الیه پواسنه ایلدی و درودنی حد و صلوة لایله اولدی
 و شیع اختر حیب خدا رسول یقیناً حضرت محمد مصطفی علیه افضل التحیات
 و آل حیا و اصحاب باصفایه روادر که اول خیر الانام کلام وحی بایم
 و منظر نظامیله مشکلات دینییه و معضلاته دینییه فی حل و صیان
 و ظهور سالنه ده اولان قصص بر حصصی بیان ایتکله انداز مع
 بر اولن و اعجز کون و مکانه عارف و واقف اولان آل و اصحاب
 کرام خصوصاً چهار یا عظام رضوان الله الملک العالم و شجاعت
 سز حقه: معرفت لوندن نشنه لبان تا بیستی سیراب ایلور وحی
 تبع تا بیستی کامیاب ایدوب عنقنه ایلله علم: مستقیم و مشاخرین
 مسولماری اولان علوم شیعی فی کنا باره نخبور و املا ایلدی اول
 ذمه دن مورخین وحی سیرایش و اولیا و خلفا و سلاطین صحیح و نوری

ایتلورد دعا بر پادشاه اهل اسلام

و درود رسول خدا دن صلوة م پادشاه اسلامه دعا جمله: و امیاتی
 اولدو وحی بی چون و چوادر خصوصاً سز در ای اورنک خلافت خیرت
 سر بر سلطنت سلطان عمر و زمان و کونین: دو در مان آل و حجاب سلطان
 الذین و ایچون خادم الحرمین اکثرین سلطان بن السلطان سلطان

ایر میرتان ابن سلطان احمدخان ایلدینه سلطنته و اید دولت
 الی آخرالدوران که ایام سلطنتونده خان جهان اسن و امان
 اوزره اولغله علم و عرفانی اولئور وحی علم منوره ده نابغه
 و نفسنا تدن خانی دکلورد تا با دجین باد الی آخر الدهر ایدو
 بو تقدیرجه دست دعا سوری سمایه رفع اولوب تفریح و رجاء اولور
 اول پادشاه وبع سکونلن خوما نیرنما عمر و دولتی ایفرون اولوب
 اعدای دین و دولتی سزنگون اولدو و جو در مان محمد الاکرم ندن
 کف نشنه کوشش هارک سوا قدشیر نفع لویجه نوز اولدو امین امین

شعب سحر و کلمات اولدور که

یوحسین بر تقصیر حسین الشیر مستدما دیوان عالی تقطعه زمین کما
 عطار د نظیر و اینس کلوزا و شتوی ندیور اولوب بیده بر اولن
 کونه: عزلهده جایکوب اولندیم بر روز بر وزده خاطره بر حیا
 خطور ایلدی که بو کدر کما فناندن عبور اندک نفس اماره بر صفة
 ایلدی که الی مزلتورد و الدهر دنا نوزم کدر اولغله باعث اولن
 اول اجلدن سنوریت اولان کتب نواذیح و سیردن بر علو
 بعض بدایع و قایع و نواذیر بدایع عجایب و غزایی سلاطین
 چکوب بر مجموعه نظیر اولغله تا که قصه لوندن حصه لوانت
 و اصحاب دول عمالین افعال مستعدینه تطبیق ایلدی لور
 زبیرا هرما ده که مقدمه واقع اولند هرور زمانه کبر و وضع
 اولدو ایلدینه ایشانلن عمری اینه قیل اولوب هرور کلور مشین اولسه لور
 بینه تجربه ایلله هرما ده فی معلوم ایدینه مزور بس دین و دولت
 خدمتده اولان اصحاب مناصه مناسد که نسخ تواریخه
 مراجعت ایدوب ایام دولت و حکام خدمت لوندن حادث اولان
 حوادثی کوشنه سالدره امانی اولان احواله مثال ایدوب
 هر حالده افعال صحیحی فی مرتکب و افعال نیکدی فی محبت اولن

و ساق

Res. 1 — Viyana nüshasının ilk iki sahifesinin fotoğrafı
 "Kitabın yazılış sebep ve amacını açıklayan ikinci sahifedeki bahsin
 okunusu, 314 üncü sahi finin 7 - 20 inci satırlarında aynen gösterilmiştir."

الجهانه ومن النوادر ومن الوقایع دنیلوب ساری دخی
 بوکما قاس اولوزور و هردو لنک ابتدا و انتها سنک
 تاوی و مدت سلطنتی تغدار اولوب وقاج نوا اولد
 و هر بری قاج بل سلطنت اندک لوری بیان اولوزور
 احد غفادینک تکا رستای تربیتی اختار اولوزور
 سکا یه لوری دخی توجه اولوزور حق تعالی اتمام اولد

مقدمه

خلقت نورسقا لانام علیه الصلوة والسلام و اولیایان
 بعضی روایات و حکایات بیانند در اول مباحث توحیدی
 حدیث شریف مشهور در توحید علیه السلام خلفی نبی یازده
 روایات مستنده اولوب جمله سنک حاصلی اکا راجع اولوزور که
 الله تعالی و نفس نوره نوره محمد علیه السلامی موان و ارض
 و عرش و کرسی و لوح و قلم و جنت و نار و سنگ ارض
 و چین و سایر مخلوقاتن مقدم خلق ایدوب فضا عالم
 قدس ده تربیت ایلدی و آنک ایچون مجا بلو خلق ایدوب
 بیجه مدت سیود و تسبیح و تقدیس ایلد ما مورد ایلوب
 هر مجاهده مدت مدیده عبادت ایلوب محمدن اخراج
 اندکده تنفس ایلدی انفا سندن ارواح انبیا و اولیای
 و صدیقین و شهدای و سایر مؤمنین و ملائکه بی خلق ایلدی
 بر حمله خلقدن مراد تقدیر در دینلارین عیاشی و غیره
 نور غیر الانام آدم علیه السلام دن ایکی یکن سال اولون
 اولوب آدم خلق اولدندقه صلته القا اولدی در بر
 بو حدیث شریفی روایت ایلور قال النبی صلی الله علیه و سلم
 لنت موزا بین یدی الله تعالی قبل ان یخلق الله عز و جل
 آدم بالهی عام یسمی ذلك الیوز و نسج الملائکه نسجه

فهرست بدیع الوقایع
 بو مجموعه مطبوعه بر اصل و دوت فصل اوورده بویب اولد
 بدیع الوقایع دیو نسجه اولدی اصل بو مقدمه
 و اوج بایدر مقدمه حضرت شیخ المذنبین محمد حاکم المرسلین
 علیه السلامک نور بنو انورین خلعتی و بعضی آیات بیانند
 باب اول ابو البنون خیر البشیرینه کلمه حاصلی اولان
 اجاز دطا هرینک بعضی مناقبی ذکرند در باب نانی
 حضرت زینت منزلتک حین ولادتک زمان هجر بنوینه
 و اوج اولان اجمال وقایع بدر باب ثالث وقت هجر بن
 حکام و عقابینه دکن و قریح یولان بعضی احوال ذکرند

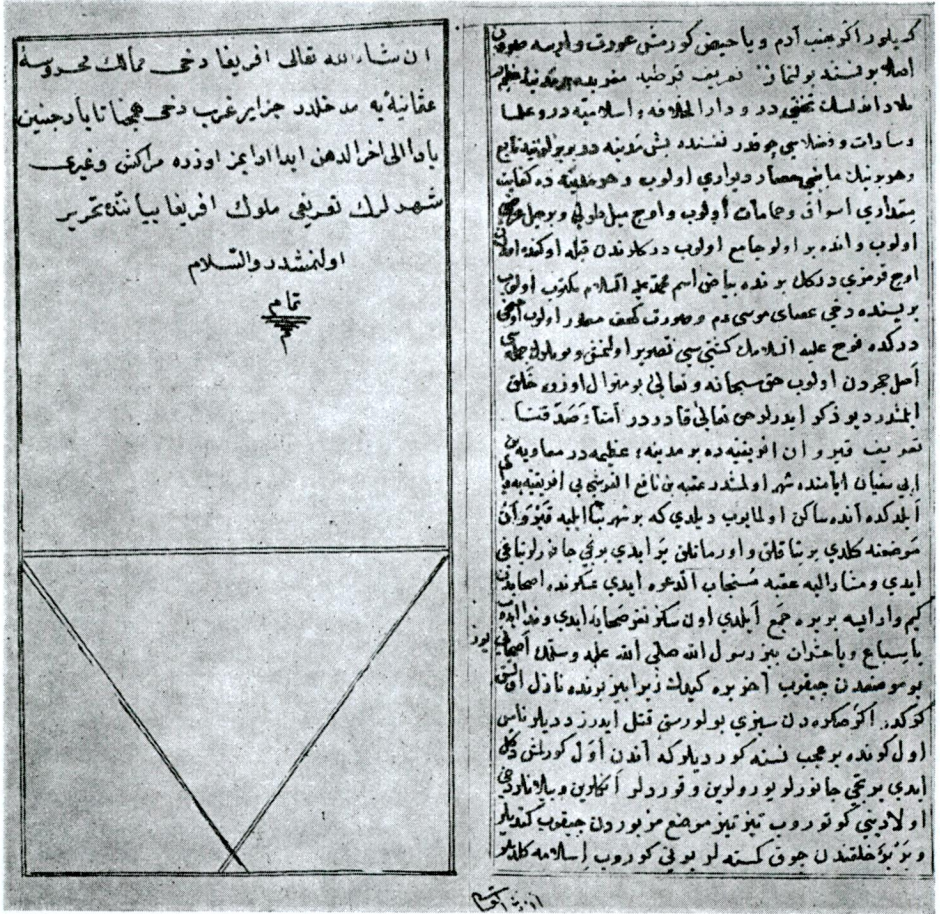
در بیان فصول اربعه

اولی فصل خلفاء راشدین و انبیه و انبی عشر و خلفاء
 اموییه و عباسیه و فاطمیون ذکرند در آنگنج فصل
 خلفاء عباسیه ایامنده خراسان و علورد و انزوره و فارس
 و اذربایجان و سایر بلادده استقلال او زده طقت ایلدی
 اجمالی انا قناری در ارضی فصل خلفاء عباسیه دن صادره
 مع و شام و سایر بلاد اسلام ده اولان بادشاهلرک مائتای
 در دخی فصل آل جنکیز و بادشاه سرخ سران بیانند در

تنبیه

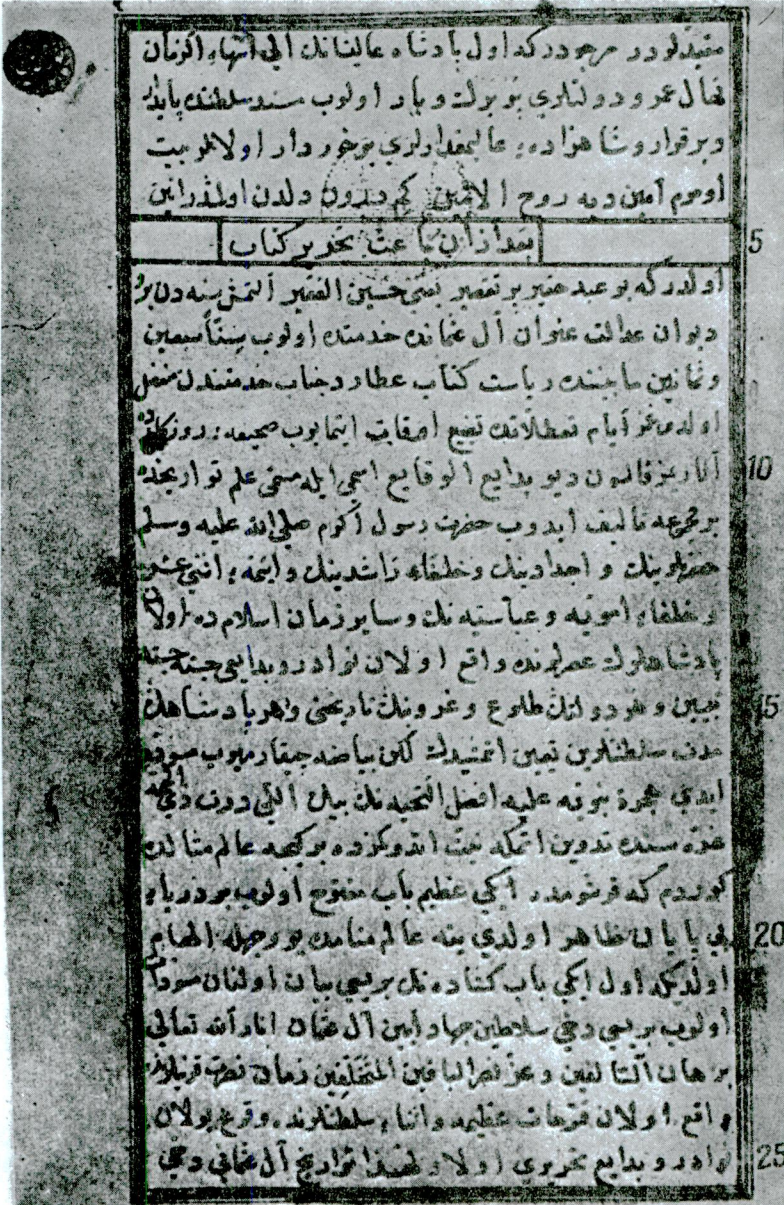
بو مجموعه محرمینک طو زری بر موال اوورده اختار اولد
 زمان اسلامده اولان بادشاهلرک عصر لریده و اوج اولد
 نوادر وقایع جسته جسته یازیلوب و آنلره بناسیب سایر
 دولورده اولان وقایع تمثیل طریقیله ذکر اولوزور
 و هر منقبه تک تنبیه مضامینی سر سنجارنده اشارت اولد
 مثلاً شیخا عند متعانی اینه من ما نزل النجاعة علی ایه من

Res. 2 — Viyana nüshasının 3 ve 4 üncü sahifelerinin fotografi
 “İlk önce yazılmış olan bu kitabın planı ve başlıca örnek ve kaynağı
 hakkında bu sahifelerden bilgi edinilmektedir.”

Res. 3 — Viyana nüshasının son iki sahifesinin fotokopisi.
(314 üncü sahifinin ilk iki satırına bakınız)

Res. 4 — Leningrad nüshası metninin 2 a (sf. 21) yapığının fotoğrafı.

“Kitabın nasıl ve ne amaçla hazırlandığını açıklayan bu paragrafın okunuşu, 315 inci sahifenin alttan 1-3 ve 316 inci sahifenin üstten 1-15 inci satırlarında aynen gösterilmiştir”

قاعدی و مورورده او دره بخوبی و نال بقده شروع اولدی و ابران
 و عراق عرب و مصر و شام و دیار بکر و قرمان و سایر ملوک
 مستغرقه دن هر یار شاهان عصره ^{اولاد} سلاطین دخی اجمالا ذکر اولد
 ذیو ملوک مورورده نال سلطنتی تدریججه باو شاهان آل عثمانه
 نصیب اولما قدر بو بایده هشت بیست مضفی مولانا ادریس
 بتلیبی یه اقتدا ایلدک و مورخین سالفه یا ذوقاری کتابت
 زمان اعتبار ایدوب الاقدم فالاقدم دیولر ایمن کنن ^{سلاطین}
 آل عثمان غزاة فی سب الله اولمغه تا بعین و خلفاء عباسیه
 صکره باز یلوب سایر ملوک و سلاطینه تقدیم و تعزیل اولدی
 5

و تفصل تفضلی دخی بیان اولدی | ذکر تفضل آل عثمانست
 10

سلاطین کوبن آل عثمان اگرچه بحسب الزمان منافی بیان
 اولمان باد شاهان دن مؤخر اولمغه قاعده: مورخان اوزر
 سلاطین سلجوقیان دن صکره بخوبی اولمن مناسب ایدی کنن
 ابوالمجاهدین و المرابطین سلطان عثمان غازی انار الله
 یوهانده وجاهد و ابواکم و انکم فی سب الله امیر
 حسن اعتقاد ایله مطیع و منقاد اولوب غزاه و جهاد مقادیر
 اولمغه و فضل الله المجاهدین علی القاعدین نصرت بفضله
 سایر سلاطین متقاعدینه تفضل اولمغین خلفاء عباسیه دن
 صکره سلطان سالف البیان و اولاد عالی نژاد دن اولان
 پادشاهان عالیشانک قوتها تی ذکرینه مسائرت اولدی
 20

سلاطین جهاد آیین آل عثمان والد ابد ولد مجاهد
 و مرابطه ایله مقید لر اولوب خلفاء بنوی و تابین دن
 صکره آنلرک اندک لاری غزوات و فتوحات غیری پادشاهانه
 میرا اولماشد اگرچه سلطان محمود غزنویک هند و ساند
 و فوع بولان فتوحات و غنیمت و سوغات صحفه: دورکان
 25

مضور در اما آل عثمان دن ابو الفتح سلطان محمد خان جنت مکانک
 فتح اندوکی قسطنطنیه شهری که سلطان بلدان جمانده غالب فتح
 هندوستاندر و شهر مزبورده سومات منال پنجه دیو دیو سال
 مساجد و معابد اولشد یا کتوز ایا صوفیه که زیور کسند کبودده
 متلی نابوددر شهر مزبورک معابد متعددده سندن معدوددر
 5
 سایر پادشا هلاک آناری خود غیر محدوددر حال پادشاه اسلام
 اولان سلطان سلطان سلطان ابراهیم خان ابن سلطان احمد خان
 ادام الله تعالی عمره و سلطنته الی آخرالدوران حضرت لوری دخی غزاه
 و جریادی پیش نهاد ایدوب او دنک خاقانی و تخت عثمانی بی
 10
 تشریف بورد قاری سال فرخند فایده که بیک فوق طغوز سوانند
 او نیدی کونی ایدی آبا و اجدادی سقادی او زره غزا و جواد مراد
 ایدوب قراق عاق بد اخلاق سبتولی اولدوخی اذاق قلعده سی که
 چاق دشت قیماق توایمندن هیماق صحرا سنده واقع اولمدر ستر
 و بگردن عسکو نهرت آنر کوندروب نتمیر طغوز تا نیر لوری ایله فتح و تسخیر
 15
 بورد مشهور و متصل قوزق مسد کین او زربنه عساکو مسلمین ارسال ایلد
 توسیع بلاد و آسایش عبادده حجت ها هم لوری مصروف و بی در بصدور
 تا با دجین بادا الی آخرالدور ابتدا انشا الله تعالی من بعد و توقع برلا
 فرجات محمدن ذکر اولمغه نیت اولمدر موجود که عمر و دولتی فرید

تنبیه

اصحاب عقول و اذعانده پوشید و بزبان دکلدرد که اکوجه شاهان
 20
 بختیار و حدودان هوشمند دولتیاریک طبع عاقلانه و مزاج عادلانه
 مکلدر که زمانه نونده اولان مشکلات و اقامت و مهربانی سواکت
 نده بر صابنه لوری ایلد حل ایدوب آخرک آردا افکارینه محتاج اولمده
 لکن سلطان عظیم النان اولنلور عایت اسباب عجز و حزم و وقار
 25
 اساس بزم و انانیت رزم ده و این مملکت داوی و فرمان رومی

قاسم پاشا غلظه قوبنده جامع شریف و حام بنا ایدوب اولمخلی
 معور و آبادان ایدندر که ابی الان قاسم پاشا نای ایلده
 نام بولندر جا و خص دخی فتح اولدوقده اکا ویرلنده مرحوم
 سلطان بابزید خان حرمنده نورو نما بولوب سلطان سلیمان خان
 زمانده وزیر اولندر شام دخی فتح اولدوقده امیر خیر بک
 واسطه سیله چراکه دن جا بوردی بوزاری یه اوجا فانی
 طریقه امان اولمخیدی سلیم خان مرحوم اولدوقده عسیان
 ایلدی نه کم اعمال سینه سنک جراس بولد دخی تحویر اولن
 طر بابوس شام اسکندر پاشا زاده مصطفی بکه ویریلوب
 قدس شریف سجانی اورنوس اوغلی بکه و صندق سماخی
 مستصر اوغلی بکه غایت اولندی مظفر امان اولنکن
 بنی و عسیان ایدن حسن اوغلین ملکی قورقاز اوغلی احمد
 و کاخ سجانی قاجی اولان قواچین اوغلی احمد بکه ویر
 و حکومت مصر نادره العری سلیم خان نادره الامران چراکه
 کباردن امیر کبیر خیر بکه ویرمخیدی حقا بودر که وفات
 ایدنجیه دک صداقت اوزره خدمت ایدوب عبودیتده
 اولماختیدی و ذوالقدر بده حکومتی شهوار اوغلی علی بیک
 اوززنده اغورها بونده خدمات پسندیده سی ظاهرا اولندر
 بکه بوری اغالی بیدی تکه دزداری کمال اغاده و بودر
 کلپوبی سجانی ایله جعفر بکده ایدی و آدنه حکومتی
 رمضان اوغلاوردن محمد بیک اوززنده و تکه ایلی کی احمد
 و بابزیدلی فرخاد بک و سیمال اوغلی محمد بک و بابی و بوده نادر
 اولوب دامن خدمت لوی در میان ایدی هام پاشا نصر سونیه فتح
 اولن استوکی ایچون قتل اولدوقدی و بلاق مصطفی بلز و زو اوغلی

دخی شریف

<p>احد و عظاماری ابا منده اولان قوانین مضبوط دنیو اولما بوس و نقصان اولان برلرین دخی کندولری زای شیر ولایت مایورلیک کچل بروروب ابدالاباد دیوان هاپونده معلول به اولی باسند فران عالیاری صدور ابدوب اول عصرده طغرای شریف لغدی اینه مشرف اولان یعنی زاده محمد افندی به تدوین و تحریر امر ایکنجه 5 مشاور الیه دخی اوج باب اوزده بر قانون نامه ترتیب ابدوب دیوان عالی ناینده مضبوط اولان قانون نامه هاپونده قید ایکنجه بر خیر بر نصیر یعنی حسین انصاری حمده بریه علیده اصل التجه نیک بیان بکوی اکی سال فرغنده فالیده دیوان عالی ناینده دین 10 تحتایان اولدوغورده ذکر اولنان قانون نامه نیک صورتی دیوان قانون نامه سندن اخراج ایکنجه میرا اولیندی چرکیه بنایه الله تعالی تواریج تحریرینه ما ذون اولدق تیلدق برجه ده و تحریر اتمکی مناسب کوردک اگرچه انصاری رویت بعضاری تبدیلی و شیر اولندور اما اکثری طالع اولما در</p>	<p>15</p>
<p>ذکر قانون نامه بر حکیمان</p> <p>اول مرتب اولان قانون هاپون رساله بی مرحومک لسان شریفندن بیان اولغق اوزده بازلندور اما اوزده خط ایکنجه سادت مشرفولوی بر معوال اوزده تحریر و تطبیق اولندور</p>	<p>15</p>
<p>صورت خط هاپون فتح خانی</p>	
<p>بو قانون نامه اتام و ددم قانونیدر و بتم دخی قانونیدر اولاد کورم نسلا نیه نسل بو مصله عامل اولالور باب اول حرات اعیان و اکابر نیانده در اول معلوم اولاک دورا و امرانک و ذر اعظم باشیدر جمله نیک اولوسیدر جمله اولد وکیل مطلقیدر و ماملک و کیلی دفن و اولد اول ناظریدر 20 اولدورمه ده و اولدورمه ده و سوبه ده و ذر اعظم جمله دن مقصد</p>	<p>20</p>
<p>25</p>	<p>25</p>

Res. 8 — Leningrad nüshası metninin 277 b (sf. 572) yaprağı.
“Fatih Kanunnamesi metninin nereden ve ne şekilde ve hangi tarihte
istinsah edilmiş bulunduğunu açıklayan bu metin için 11 inci
sahifeye bakınız.”

